

Doxan – det sociala fält som styr kollektivt handlande

av Bengt-Åke Wennberg

Den tyske socialpsykologen Kurt Lewin, vars verk vi ofta refererar till, formulerade tidigt en modell för mänskligt beteende som bestod i att en individ agerade utifrån sina faktiska egenskaper och sina erfarenheter. Men Lewin levde under en tid då nazismen, kommunismen och sionismen växte fram.

I ljuset av -ismerna måste han därför lägga till ytterligare en parameter som påverkade beteendet. Lewin kallade för sin del denna påverkan för ett socialt fält. Liknande tankar om att resonemang om samhälle och individens psykologi borde knyta an till den då aktuella naturvetenskapen fanns för övrigt hos både Marx och Freud.

Jag har valt att se Lewins fält som något annat, nämligen den språkliga konstruktion och det innehåll som präglar samtalen i samhället. Det vill säga

det som inom retoriken kallas doxa eller diskurs. Jag har hämtat begreppet och resonemangen om doxa från en skrift av Mats Rosengren.

Grunden för mitt val av att använda Rosengrens begrepp är att människors samverkan i hög grad bestäms av deras kommunikation med varandra. I denna kommunikation har språket och de språkliga konstruktioner vi ärver från varandra en nyckelroll. Doxan pekar då mer mot språket än begreppet diskurs.

Doxan, så som det samtalas, erbjuder genom sina språkliga konstruktioner en kollektiv och underliggande föreställning om dynamiken i världen. Denna föreställning skapar i sin tur en förväntan på människors agerande i en framtid. Vinsten med en realistisk doxa är således att individers förenliga föreställningar om verkligheten då kan skapa en förutsägbarhet när det gäller de framtida kollektiva handlandet.

Varje verksamhet har sin doxa även om det också finns en samlande doxa i samhället. Att bryta mot den förväntan på handlandet som doxan indirekt föreskriver gör man inte ostraffat.

Om det verkar som om man inte tar hänsyn till den etablerade doxan (diskursen) kan man uppfattas som opålitlig och kan riskera att bli utesluten ur den sociala gemenskapen. Detta ger doxan (diskursen) en starkt styrande kraft och blir därför existentiellt viktig att upprätthålla. Det problem jag med denna blogg vill uppmärksamma läsarna på är att den existerande doxan ofta är byggd på en statisk verklighetsbild. Den rörlighet som finns och behövs är obeaktad. I vår dynamiska tid är det således själva dynamiken som behöver en extra uppmärksamhet och som kan göra att den existerande doxan inte är realistisk.

Ett sådant exempel mötte vi i ett uppdrag för Degerfors Kommun kring modeller för enklare vägar till jobb för personer som föreföll befinna sig långt från arbetslivet. Den doxa som låg till grund för problemdefinitionen var den framing man gjorde av "arbetsmarknaden". Denna framing, hur arbetsmarknadens egenskaper det tolkades och hur man var van vid att beskriva skeendet begränsade starkt vad vi kunde säga till följd av projektet. Det begränsade också vad som officiellt kunde sägas, skrivas och göras. Denna påverkan var osynlig eftersom hur "arbetsmarknaden" definierades var väl etablerat och därmed förgivettaget av alla berörda parter.

Förgivettagna begrepp ifrågasätts aldrig. De är invanda och intränade sedan länge. Man använder dem lika naturligt som man andas. Men de är inte obetydliga och oskyldiga. De skapar en förväntan på hur man själv och andra

skall resonera och agera i en framtid. Denna förväntan kan man inte undkomma. Den styr handlandet. Vi möter här det sociala fält som Lewin talade om.

Vi fann att de potentialer som fanns i själva rörligheten och arbetslivets dynamik inte blev beaktade när man samtalande om och diskuterade arbetsmarknadens funktion och arbetsmarknadsåtgärder. Trots att ett flertal rapporter och andra undersökningar visat på förekomsten av denna rörlighet och dynamik fanns den inte med i analyser och samtal annat än svepande och oklart.

När den doxa som tillämpas inte är realistisk, när den strider mot den verklighet vi gemensamt måste hantera och undersöka och när den därför leder till insatser och reaktioner som är malplacerade så uppstår problem för oss som utredare, konsulter och forskare och inte minst för aktörerna själva.

En olämplig doxa gör att den problemformulering som vi som konsulter och forskare får i uppdrag att belysa och ge lösningar på blir missvisande. Det visade sig vara mycket svårt för oss – närmast omöjligt – att påverka och förändra denna problemformulering då den var knuten till det kollektiva och vanemässiga handlandet.

Om problemformuleringarna är olämpliga blir förstås också de åtgärder som genomförs och de tillämpningar av teorier och modeller som presenteras missriktade. De kommer att innebära slöseri av resurser, de kommer att skapa misstroende och misstillit och de kan till och med få allvarliga destruktiva konsekvenser i termer av våld och konflikter.

Ett viktigt skäl till att denna typ av missriktad och orealistisk påverkan, trots påpekanden om att den aktuella problemformuleringen inte stämmer och att åtgärderna därför inte leder till önskade utfall, är att doxan så som den etablerats kan vara en komplexitetsreduktion. Den gör då om något som i grunden är svårt och som kräver intellektuell ansträngning och kreativitet till något till synes enkelt. Den stillar därmed människors oro och passiviserar dem. Vi finner numera ständigt komplexitetsreduktioner, byggda på en statisk doxa, överallt i vårt samhälle. De är en konsekvens av de förhållanden som fanns under framväxten av industrisamhället.

Samtalen under våra uppdrag har lyft fram många av dessa olämpliga problemformuleringar. Detta har lett oss till slutsatsen att språkbruket behöver utvidgas. De nya metaforer, det vill säga de nya och utvidgade

språkliga tankestrukturer, som nu i vår dynamiska tid behöver formuleras, fördjupas, spridas och beaktas är sådana som handlar om:

- Arbetsbegreppet
- Samtalandet som en viktig del i koordinerandet av verksamheten.
- Den jämbördiga positionen mellan aktörerna till skillnad från över-/under.
- Nya samverkans- och kommunikationsregler.
- Föreställningar om klassamhället och dess ideologier.
- Rättvise- och rättsäkerhetsbegreppen.
- Beställartanken som samverkansregel.
- Konkurrensens betydelse.
- Sociala strukturers påverkan på beteendet.
- Naturen av motivation, intention och interaktion.
- Hanterandet av dolda agendor.
- Försvaret av nationen.
- Oförutsägbarhetens konsekvenser (diktatur, fascism, totalitära strukturer, korporativism, maktmissbruk och integritetskränkningar.)

Att bryta en doxa kräver triadiska samtal och en förståelse för dynamiska skeenden. Att bryta en doxa kräver också en intellektuell ansträngning som de som berörs i allmänhet inte har haft anledning att öva sig i. För att vidga doxan blir utforskande samtal av den typ vi förordar viktiga. Som framgår av listan så är genomförandet av sådana samtal ett omfattande arbete. Det är således inte att undra på att komplexitetsreduktionerna lever kvar.

Det har under vårt arbete med denna fråga visat sig att ett problem med de fria utforskande samtal som vi initierat är att deltagarna i fria samtal ofta söker att samtidigt spänna över hela den problematik som ovanstående punktsatser beskriver. Detta leder till ofullständiga och ofärdiga tankar och resonemang.

Vi har för vår del dragit slutsatsen att vi, för att komma till rätta med detta problem, bör dela upp samtalsaktiviteterna i teman som kan bli mer överblickbara och lättare för deltagarna själva att känna igen, precisera och analysera. Vi följer också i våra möten den princip som jag beskrev i min blogg om Clearinghouses. Vi är övertygade om att varje deltagare genom

sådana samtal bättre kan knyta an resonemangen till sina egna erfarenheter.

Vi tror således att sådana tematiska, utforskande samtal – även om de begränsas till lokala sakfrågor – är av värde för var och en som deltar genom att var och en då kan knyta an till just den praktik som man själv brottas med.

Poängen för oss och deltagarna är att språket och språkbruket berikas genom samtalen och därmed underlättar för oss alla att bättre möta andra samspelssituationer och hjälpa oss alla att mer ingående förstå dynamiken i vårt samhälle.

Referenser

Marrow J M (1969): The Practical Theorist. The Life and Work of Kurt Lewin. London: Basic Books. Inc.

Rosengren M (2002): Doxologi - En bok om kunskap. Skive: Rhetor förlag.

Tillberg L V (red) (2018): Uppdrag Militär. Perspektiv på militärt yrkeskunnande. Lettland: Swedish Centre for Studies of Armed Forces and Society (CSMS)

Wennberg B-Å (2018): Komplexiteten – grunden till oredan och villrådigheten i debatten om arbetslivet. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

Wennberg B-Å (2018): Triadiska samtal krävs för att formulera samarbetsåtagandet. Blogg augusti 2018: Samarbetsdynamik AB.

Wennberg B-Å (2018): Clearinghouses som förberedelse för att hantera komplexitet. Blogg september 2018. Degerfors: Samarbetsdynamik AB

Whitaker D S, Whitaker G (1997): Kurt Lewin. His Dynamic and Force Field Models i Contemporary Research, Management and Practice. Abonnemangsrapport 61, Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

Originalfil

<http://www.bengtharry.me/?p=3180>